

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน: เส้นทางการกระจายอำนาจเพื่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

อุมารณ ภัทรวาณิช

กฤตยา อาชวนิจกุล

รศรินทร์ เกรย์

นภาพร ะวานนท์

ความสำคัญของปัญหา

แม้ว่าประเทศไทยได้ใช้เวลาอย่างยาวนานในการให้ประชากรได้เข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ความเหลื่อมล้ำในด้านการได้รับการศึกษาก็ยังปรากฏในกลุ่มประชากรย่อยที่มีฐานะยากจน ในภาคที่มีความยากจน รวมถึงประชากรในชนบทเป็นส่วนใหญ่ (Pattaravanich et al., 2005) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) พบว่าสัดส่วนของเด็กในชนบทที่มีโอกาสได้รับการศึกษาก็ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมาก คนยากจน โดยเฉพาะคนชนบทไม่สามารถเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไปนั้น เพราะข้อจำกัดสองประการคือ ฐานะทางเศรษฐกิจและนโยบายรัฐ (รัชดา วงศ์เมือง, 2546) ในประการแรก ด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่ขัดสนทำให้ครัวเรือนยากจนไม่ต้องการส่งลูกให้เรียนต่อเมื่อลูกมีอายุที่จะสามารถช่วยแบ่งเบาภาระครอบครัวได้ ส่วนประการที่สอง เรื่องนโยบายรัฐในอดีตที่ผ่านมารัฐได้รวมศูนย์อำนาจทางการศึกษาเอาไว้เนื่องจากรัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเพื่อต้องการแข่งขัน และเฝ้าหวดให้ทันประเทศที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมแล้ว ดังนั้นการรวมศูนย์อำนาจทางการศึกษา จึงมีหลักสูตรเพียงเพื่อให้เด็กนักเรียนมีความสามารถที่มุ่งสู่การแข่งขันในการพัฒนาอุตสาหกรรมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษารวมศูนย์ที่มีหลักสูตรเช่นนี้ไม่สามารถสนองความต้องการแก่กลุ่มคนได้ทุกกลุ่ม โดยเฉพาะคนชนบทที่ไม่มีชีวิตความเป็นอยู่เพื่อการแข่งขันด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก แม้ว่าการศึกษาระดับประถมจะช่วยยกระดับชาวชนบทให้อ่านออกเขียนได้ สามารถเข้าถึงข้อมูลความรู้ก็ตาม แต่การศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่เป็นอยู่นั้น เป็นหลักสูตรที่ปูพื้นฐาน

เพื่อให้มีการสอบแข่งขันเพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไปจนถึงชั้นอุดมศึกษา หากผู้เรียนไม่ต้องการเรียนถึงชั้นอุดมศึกษาแล้ว ความรู้ที่ได้จากระดับมัธยมศึกษาก็แทบไม่ได้ใช้หรือมีประโยชน์สำหรับการเลี้ยงชีพของพวกเขาเลย จึงเป็นไปได้ว่าคนชนบทไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาว่าจะสามารถช่วยเหลือพวกเขาในเรื่องการทำงาน หรือสามารถทดแทนการสูญเสียทางเศรษฐกิจ

การแก้ปัญหาโดยการให้ทุนการศึกษา เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันด้านการศึกษาของรัฐบาลทั้งในอดีตและปัจจุบัน จึงไม่ใช่วิธีการแก้ไขให้คนที่ยากจนได้เข้าเรียนทัดเทียมกับคนรวย แต่วิธีที่ดีที่สุดและเป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุของความไม่เท่าเทียมด้านการศึกษาคือ การแก้ไขระดับโครงสร้างสังคม นั่นคือ การใช้นโยบายรัฐในเรื่องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ทำให้การแบ่งสรรทรัพยากรมีความยุติธรรมขึ้น ประชาชนมีสิทธิและมีความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้น รวมไปถึงหลุดพ้นจากความยากจนและมีศักยภาพที่จะกำหนดอนาคตของตนเองได้ (ประเวศ วะสี 2549) ซึ่งก็หมายความว่า ประชากรสามารถเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างเท่าเทียมกัน รวมถึงความสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมกันด้วย

นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาล่าสุดฉบับปัจจุบัน ได้ส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมากขึ้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในด้านการจัดศึกษา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดคำถามการวิจัยว่า แล้วในทางปฏิบัติการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็งจะเป็นจริงหรือไม่ ฐานคิดของโรงเรียนและชุมชนในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเช่นไร และกระบวนการการมีส่วนร่วมอย่างไรที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

จากความสำคัญของปัญหา และคำถามการวิจัยข้างต้น ทำให้เกิดวัตถุประสงค์การวิจัยหลัก คือ เพื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในด้านการศึกษابนเส้นทางที่นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้ **หนึ่ง** เพื่อให้ทราบถึงฐานคิดของฝ่ายชุมชนและโรงเรียนที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการศึกษา และ **สอง** เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการศึกษา บนเส้นทางนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง

แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ประชาสังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง

การศึกษาที่ผ่านมาในช่วงเกือบครึ่งศตวรรษเป็นการจัดการศึกษาแบบรวมศูนย์อำนาจ รัฐทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมที่จะดูแลรับผิดชอบกิจการด้านการศึกษาทั้งหมด ซึ่งอาจเหมาะสมกับในอดีตที่ประชากรไม่มากนัก เนื่องจากสภาพสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรที่เรียบง่าย ความต้องการกำลังคนไม่สลับซับซ้อนนัก ทว่าสังคมทุกวันนี้มีความสลับซับซ้อนและหลากหลายขึ้น ทั้งเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม แต่รัฐยังคงต้องการการรวมศูนย์อำนาจด้านการศึกษาในการรักษามาตรฐานการศึกษาที่เหมือนกันเพื่อใช้ได้ในทุกส่วนทั้งประเทศ เพื่อว่าจะได้สามารถแข่งขันท่ามกลางบรรยากาศโลกาภิวัตน์กับประเทศเพื่อนบ้าน การจัดการศึกษาของรัฐไม่ได้เปิดโอกาสให้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าว ย่อมเป็นเหตุให้ไม่สามารถจัดการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายนั้นได้ ปัญหาการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาทำงานในเมืองเป็นปัญหาหนึ่งของการรวมศูนย์ด้านการศึกษา ประชาชนชนบทต้องการหารายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากสังคมเกษตรกรรม และเศรษฐกิจในชนบทไม่ได้ตอบสนองความต้องการของประชากรในชนบทได้ท่ามกลางสังคมแบบโลกาภิวัตน์ และขณะเดียวกันประชากรหนุ่มสาวที่เข้ามาเรียนต่อในเมืองใหญ่นั้นส่วนหนึ่งไม่สามารถหางานทำได้ที่เหมาะสมกับความรู้ในระบบโรงเรียนที่เขาได้รับ

ดังนั้น มีนักวิชาการหลายกลุ่มได้พิจารณาถึง**การกระจายอำนาจสู่ชุมชน**ขึ้น เพราะการกระจายอำนาจสู่ชุมชนสามารถจะนำไปสู่การศึกษาที่จะสนองความต้องการของท้องถิ่นได้รวมไปถึงนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายและหลายหน่วยงานที่จะต้องประสานงานกันเพื่อให้การดำเนินการด้านการศึกษาบรรลุผลสำเร็จ (ประเวศ วะสี, 2545; สุรุทธิ บัดโธสง, 2542; เลิศชาย ศิริชัย, 2542) แนวคิดเรื่องกระจายอำนาจสู่ชุมชนเช่นนี้ได้เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่อง **ประชาสังคม** โดยนักวิชาการไทยบางส่วนมองว่า ประชาสังคมของประเทศตะวันตกมีสิ่งที่แตกต่างจากประชาสังคมของไทย คือ ในประเทศตะวันตกนั้น ประชาสังคมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่อยู่นอกรัฐ โดยประชาชนมารวมตัวกันเป็นกลุ่มกันเอง แต่ไม่ใช่มารวมกันโดยอำนาจรัฐ แต่ในสังคมไทย ภาครัฐไปจัดตั้งสนับสนุนให้เกิดประชาสังคมด้วย (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2540) อย่างไรก็ตามแนวคิดของประชาสังคมจากนักวิชาการไทยก็ยังคงค้างถึงเรื่อง

การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง (citizen) ไม่ใช่ในฐานะราษฎร (subject) หรือ ผู้อยู่ใต้กฎหมาย หรือฐานะเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่รอรับการบริการจากรัฐเท่านั้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2540) ดังนั้นการเป็นประชาสังคมในบริบทสังคมไทยนั้น ไม่ว่าจะเกิดจากการจัดตั้งของรัฐหรือไม่ก็ตาม จำเป็นต้องดำเนินการโดยมีความพยายามที่ช่วยเหลือตนเองได้ เข้าไปทำงานแทนที่รัฐ มิใช่การรอรับจากรัฐเพียงอย่างเดียว การดำเนินการของประชาสังคมเช่นนี้ต้องเป็นการรวมตัวกันใน แนวนอนก่อน และมีความช่วยเหลือจากแนวดิ่ง ซึ่งเป็นพื้นฐานของบริบทสังคมไทยมาช่วยเหลือ บ้าง เพื่อให้แนวดิ่งและแนวราบได้รวมถักทอให้เกิดการรวมกลุ่มและพัฒนาไปได้ (ประเวศ วะสี, 2540; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2540; ชาทิชาญ ณ เชียงใหม่, 2540)

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นวิธีการของประชาสังคมนั้น เป็นกระบวนการ ที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่จากการมีส่วนร่วมน้อยสุดไปมากที่สุด โดยสรุปได้แบ่งการมีส่วนร่วม เป็น 4 ระดับ คือ **หนึ่ง** การเพียงได้รับข่าวสารจากรัฐ และมีหน้าที่รับทราบ โดยรัฐเป็นฝ่ายให้ ข้อมูลอย่างเดียว โดยมีลักษณะประชาสัมพันธ์ (Public Relation) **สอง** เป็นการมีส่วนร่วมสูง ขึ้นมาคือ มีการสื่อสารแบบสองทาง ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในโครงการ ต่าง ๆ เหล่านี้ว่า ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างไร เรียกการมีส่วนร่วมเช่นนี้ว่า กระบวนการ ประชาพิจารณ์ (Public Hearing) แต่เป็นเพียงรัฐต้องการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน แต่การตัดสินใจยังเป็นเรื่องของรัฐอยู่ รัฐจะเชื่อหรือไม่เชื่อคำวิจารณ์จากประชาชนก็ได้ ส่วน กระบวนการที่มีส่วนร่วมสูงขึ้นกว่ากระบวนการประชาพิจารณ์คือ **สาม** กระบวนการมีส่วนร่วม สาธารณะที่ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นที่จะรับทราบ ปัญหา ร่วมคิด ร่วมหาแนวทางที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ไปจนกระทั่งถึงเมื่อโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นก็ มีบทบาทติดตามโดยตลอด กระบวนการขั้นนี้เรียกว่า การแสวงหาฉันทามติ (Seek Consensus หรือ Consensus Building) หรือ การสร้างความเห็นชอบร่วมกัน Consent Building) และ**สี่** ซึ่งเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะสูงสุด คือ การลงประชามติ (Referendum) เป็นกระบวนการ ที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะตัดสินใจด้วยตัวเองแต่ละคน การลงประชามติจะเป็นกระบวนการ ที่เป็นประโยชน์ในกรณีที่ต้องเป็นเรื่องที่ต้องตัดสินใจชัดเจนและไม่ซับซ้อน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2544)

แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจและประชาสังคม จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะชุมชนรอบโรงเรียนที่จะเข้ามามีส่วนในการให้ความรู้ เป็นการฟื้นฟูสืบทอดองค์ความรู้ของท้องถิ่น การกำหนดค่านิยมหรือคุณธรรมที่ท้องถิ่นนั้น ๆ เห็นว่าเหมาะสม เพื่อให้พลังท้องถิ่นที่มีอยู่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ดังนั้นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและท้องถิ่นในเรื่องระบบความรู้หรือการจัดการศึกษาจึงต้องมีความสำคัญ กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและท้องถิ่นในเรื่องระบบความรู้หรือการจัดการศึกษานั้น ต้องประกอบ 3 ขั้นตอนคือ **หนึ่ง** การปรับฐานคิดของครูและผู้บริหารโรงเรียนให้ยอมรับการดำรงอยู่ของความรู้ในท้องถิ่น **สอง** สร้างเวทีความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านอย่างเท่าเทียมกัน การเปิดรับฟังความรู้และความคิดเห็นของชาวบ้านจะทำให้เกิดภาพด้านบวกต่อโรงเรียน เพราะชาวบ้านรู้ดีกว่าโรงเรียนไม่แปลกแยกจากชุมชน และ**สาม** การมีกิจกรรมร่วมกันโดยนำเอาจุดแข็งของทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชนมาแลกเปลี่ยน สร้างการเรียนรู้ และต่อยอดความรู้ที่ได้รับร่วมกันนั้นต่อไป แต่ทั้งสามขั้นตอนนี้ต้องตั้งอยู่บนความไว้วางใจกัน (trust) และการเคารพศักดิ์ศรีของชาวบ้านว่าพวกเขามีความรู้ (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547)

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องนี้ ได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในทุกตำบล ของอำเภอหนึ่งของภาคตะวันตกของประเทศ ด้วยวิธีสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ระดับลึก วิธีทั้งสองนี้ได้รวบรวมข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการศึกษาทุกตำบลของอำเภอที่ศึกษา (มี 7 ตำบล) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครู และเด็กนักเรียน ระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน ถึง 31 กรกฎาคม 2547 สาเหตุที่ต้องดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ระดับลึก เพราะในบางพื้นที่ไม่สามารถติดต่อผู้นำชุมชนได้พร้อมเพียงกัน จึงจำเป็นต้องสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้นำชุมชนเป็นรายบุคคล การสนทนากลุ่มมีทั้งสิ้น 27 กลุ่ม คือ ผู้นำชุมชน 6 กลุ่ม ผู้ปกครองนักเรียน 7 กลุ่ม ครู 7 กลุ่ม เด็กนักเรียน 7 กลุ่ม ส่วนการสัมภาษณ์ระดับลึกสามารถเก็บข้อมูลได้จากแหล่งข้อมูล 13 คน (ผู้นำชุมชน 2 คน และ ผู้บริหารโรงเรียน 11 คน) คำสัมภาษณ์ทั้งหมดได้ถูกถอดเทปเป็น manuscripts และนำไปวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิเคราะห์

ฐานคิดชุมชนและโรงเรียนในการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการศึกษา

การที่จะทราบถึงฐานคิดของชุมชนและโรงเรียนในการมีส่วนร่วมของชุมชนด้าน การศึกษานั้น จำเป็นต้องสืบค้นจากความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ในมุมมอง ของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อว่าจะได้ทำให้เห็นภาพว่า แต่ละมุมมองในเรื่องการมี ส่วนร่วมของชุมชนทั้งของชุมชนเองและบุคลากรของโรงเรียนนั้นแตกต่างกันหรือเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

จากการพูดคุยกับผู้นำชุมชน และผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ส่วนใหญ่ให้คำอธิบายได้ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยทั่วไป มีบางคนก็นำไปผูกโยงกับการศึกษาบ้าง ส่วน ผู้บริหารโรงเรียน และครูนั้น ทุกคนจะโยงเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนไปในเรื่องของการศึกษา ในที่นี้จึงแยกคำอธิบายของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็น 2 ประเด็นคือ “การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยความหมายทั่วไป” กับ “การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยความหมายเฉพาะ” คือเกี่ยวข้องกับ การศึกษา

1. **ความหมายทั่วไป** การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การร่วมกันรับทราบสิ่งที่ ดำเนินการที่เป็นประโยชน์ของหมู่บ้าน หรือการร่วมกันแก้ปัญหาทั้งในด้านความคิด กำลังทรัพย์ กำลังกาย ของทุก ๆ คน ไม่ใช่เฉพาะคนใดคนหนึ่ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม การกระทำนั้นต้องเป็นการรวมกันของคนในท้องถิ่นก่อน หากไม่สามารถดำเนินการได้จึงดึง คนอื่นมาร่วม “การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การกระทำใดที่สามารถเข้าถึงทุกบ้าน เพื่อให้ ทุกบ้านได้ทราบว่าสิ่งที่ดำเนินการนั้นเป็นประโยชน์ของหมู่บ้านหรือของตนเอง และการกระทำนั้น ต้องให้คนในท้องถิ่นร่วมกันก่อน แล้วถึงดึงคนอื่นเขามาร่วม” (ตอนหนึ่งของการสนทนากลุ่ม ผู้นำชุมชน ตำบลหนึ่ง) แต่ทั้งนี้ต้องมีผู้นำชุมชนเป็นผู้มีหน้าที่ชักชวนชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี่ยังวิธีการของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมคือ การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบถึงกิจกรรม นั้นก่อน จึงสามารถทำให้คนในชุมชนเข้าร่วมได้มาก

สังเกตได้ว่า ชุมชนให้ความสำคัญกับ **ทุกบ้าน** ว่าควรรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่จะดำเนินการในชุมชน การที่รับทราบข้อมูลเพียงคนส่วนน้อย ซึ่งอาจไม่ใช่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับกิจกรรมนั้น นำไปสู่การเกิดการมีส่วนร่วมน้อยของชุมชน วันชัย วัฒนศัพท์ (2544: 70) กล่าวว่า การพัฒนา การสร้างชุมชนเข้มแข็ง หรือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกองค์กร หรือทุกบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ต้องทำให้ชุมชนตระหนักถึงความทุกข์ร่วมกัน หรือความสนใจร่วมกันก่อน ถึงสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งให้ชุมชน

2. **ความหมายเฉพาะ** การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการศึกษา ดังที่กล่าวไว้แล้วว่า จากการได้พูดคุยกับชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา ผู้นำชุมชน หรือผู้ปกครองนักเรียนบางคนได้โยงการมีส่วนร่วมของชุมชนไปเกี่ยวข้องกับการศึกษาด้วย ส่วนผู้บริหารโรงเรียนทุกคนและครูทุกคนนั้น เมื่อพูดถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้กล่าวโยงถึงการศึกษาทันที อาจเนื่องมาจากเป็นสิ่งที่บุคลากรของโรงเรียนเกี่ยวข้องมาตลอดทำให้เกิดมุมมองเฉพาะด้านนี้เท่านั้น การหาความหมายเฉพาะนี้จึงแบ่งเป็นความคิดเห็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชุมชน และฝ่ายบุคลากรในโรงเรียน

2.1 **ความคิดเห็นของฝ่ายชุมชน** ในเรื่อง“การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการศึกษา” นั้นเป็นการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม “โรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนก่อน เช่นเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ และผู้นำชุมชนที่เป็นโดยธรรมชาติเข้าไปมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในแก้ปัญหา ถ้าโรงเรียนไม่เปิดโอกาส ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนซึ่งอยากเข้าไปมีส่วนร่วม ก็ไม่สามารถเข้าไปได้” (ตอนหนึ่งของการสนทนากลุ่มผู้นำชุมชน ตำบลสอง) กล่าวได้ว่า ชุมชนมองเรื่องการเปิดโอกาสจากโรงเรียนเป็นประตูด่านแรกของการที่ชุมชนจะได้ก้าวเข้าไปสู่การมีส่วนร่วม **ในด้านการศึกษา** ประเด็นการให้โอกาสแก่ชุมชนจะนำไปกล่าวในส่วนของอภิปรายผลท้ายบทความต่อไป

ฝ่ายชุมชนได้มอง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา” เกี่ยวข้องกับเรื่อง ดังนี้

หนึ่ง **การจัดการศึกษา** ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาของเด็กนักเรียน รวมถึงการได้เข้าไปร่วมจัดหลักสูตร และร่วมสรรหาบุคลากรของโรงเรียนด้วย อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีผู้ปกครองนักเรียนบางคนคิดเพียง การที่คณะกรรมการสถานศึกษา

ขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองนักเรียนได้รับฟังการชี้แจงเนื้อหาหลักสูตรที่โรงเรียนจัดทำขึ้น ก็ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียนในการศึกษาแล้ว อย่างไรก็ตามตามแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะที่กล่าวโดย วันชัย วัฒนศัพท์ (2544) ก็ถือว่า การรับฟังการชี้แจงข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานรัฐ โดยประชาชนมีหน้าที่รับทราบ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับที่น้อยที่สุด เพราะเป็นแบบสื่อสารทางเดียว ประชาชนไม่มีโอกาสเข้าไปออกความเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาเลย

สอง การสนับสนุนการศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือเรื่องอุปกรณ์การเรียนการสอน ชุมชนส่วนใหญ่ยังเห็นว่า การจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนเป็นจุดสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการศึกษา และชุมชนก็มีความภาคภูมิใจกับการที่ผู้นำชุมชนได้เข้าไปร่วมปรึกษาปัญหาความต้องการของโรงเรียนในเรื่องอุปกรณ์การเรียนการสอนด้วย นอกจากเรื่องการสนับสนุนด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนแล้ว การที่ชุมชนเข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เมื่อโรงเรียนได้จัดกิจกรรมขึ้นมา ก็ถือว่าเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนเช่นกัน รวมถึงการช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ และการบริจาคอาหารและสิ่งของในกิจกรรมโรงเรียน

สาม การตรวจสอบการบริหารงานและงบประมาณของโรงเรียน (Accountability) สังเกตว่า การให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องการตรวจสอบนี้ไม่ค่อยถูกกล่าวถึงมากนัก และไม่สามารถให้รายละเอียดได้มาก อาจเป็นเพราะในทางปฏิบัติ นั้น ไม่ค่อยมีการดำเนินการในเรื่องนี้

2.2 ความคิดเห็นของฝ่ายบุคลากรในโรงเรียน ให้ความหมาย “การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการศึกษา” ว่า เป็นการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้ชุมชนรู้สึกว่าเป็นโรงเรียนเป็นของชุมชน “การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อโรงเรียนควรมีส่วนร่วมทุกด้าน โดยโรงเรียนพยายามปลูกจิตสำนึกให้รักโรงเรียน ให้คิดว่าโรงเรียนเหมือนบ้าน โรงเรียนไม่ใช่ของผู้บริหาร ไม่ใช่ของครู” (ตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้บริหารโรงเรียนหนึ่งตำบลสาม) จุดนี้ทำให้เห็นว่า บุคลากรของโรงเรียนมองว่า **ชุมชนในปัจจุบันผูกพันกับโรงเรียนน้อยลง** จึงจำเป็นต้องให้ชุมชนได้เข้ามามีกิจกรรม หรือส่วนร่วมกับโรงเรียน เพื่อเพิ่มจิตสำนึกว่าโรงเรียนเป็นของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียน นั้น เป็นการมีส่วนร่วมด้วยวิธีการดังนี้

หนึ่ง งานตรวจสอบการบริหารงานของโรงเรียน (monitoring) โดยผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ซึ่งคณะกรรมการสถานศึกษาฯ นี้จะดูแลในเรื่องการบริหารจัดการภายในโรงเรียน และการตรวจสอบการทำงานของโรงเรียน

สอง การเป็นวิทยากรในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่สำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะนโยบายการศึกษาข้อหนึ่งของการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนนั้น คือต้องการให้ชุมชนนำองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้กับเด็กในชุมชน เพื่อให้เด็ก ๆ ในชุมชนได้นำความรู้มาใช้หรือพัฒนาภูมิปัญญานั้นให้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้พัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้ ผู้บริหารโรงเรียนบางแห่งได้รวมคำจำกัดความเรื่องการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นวิทยากรด้านนี้ไว้ แต่ผู้บริหารโรงเรียนอีกหลาย ๆ แห่งก็ไม่ได้เอ่ยถึงเรื่องดังกล่าวเลย การที่โรงเรียนหลายแห่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องความรู้ท้องถิ่นเช่นนี้ จึงทำให้ชุมชนและโรงเรียนส่วนใหญ่เกิดการแปลกแยกจากกัน โรงเรียนทำหน้าที่เพียงเป็นผู้ถ่ายทอดระบบความรู้จากภายนอกชุมชนให้กับเด็กในชุมชน ซึ่งความรู้ที่เด็กได้รับนั้นไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับบริบทของท้องถิ่น (สิลาภรณ์ บัวสาย 2547)

สาม การสนับสนุนส่งเสริม เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรในการพัฒนาโรงเรียน และกำลังแรงงานในการพัฒนาโรงเรียน สิ่งที่น่าสังเกต คือ โรงเรียนต้องการการมีส่วนร่วมเรื่อง การสนับสนุนส่งเสริมด้านการเงินและแรงงานจากชุมชนอย่างมาก เนื่องจากโรงเรียนมีค่าใช้จ่ายมากสำหรับเด็กนักเรียนแต่ละคน

สี่ การช่วยเหลือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน คือ ชุมชนและโรงเรียนพึ่งพากัน เช่น โรงเรียนอนุญาตให้ชุมชนเข้ามาใช้สถานที่ อุปกรณ์และวัสดุของโรงเรียน และในขณะเดียวกันชุมชนก็เข้ามาช่วยเหลือพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น

เห็นได้ว่า คำจำกัดความของ “การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการศึกษา” ของทั้งฝ่ายชุมชนและโรงเรียนมีมุมมองที่เหมือนกันบ้าง และมีความแตกต่างกันบ้าง ในด้านความเหมือนกัน คือ ชุมชนต้องเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนในด้านทรัพยากร หรือช่วยด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนของโรงเรียน สิ่งนี้เป็นสิ่งที่โรงเรียนทุกโรงเรียนต้องการ และชุมชนก็เข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของชุมชนในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วย

แต่สิ่งที่แตกต่างกันในด้านความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการศึกษา คือ เรื่องการตรวจสอบดูแลการทำงานของโรงเรียน ฝ่ายชุมชนเข้าใจดีว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการศึกษานั้นต้องให้ชุมชนมีส่วนเข้าไปช่วยตรวจสอบการบริหารงานทั้งด้าน

บริหารงานและงบประมาณ (แม้ว่าในทางปฏิบัติมิได้ดำเนินการ เนื่องจากโรงเรียนไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าไปดำเนินการด้านนี้) แต่บุคลากรของโรงเรียนเน้นการตรวจสอบเฉพาะการกำกับดูแลการทำงานของโรงเรียนโดยผ่านทางคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่ใช่ประชาชนของชุมชนโดยทั่วไป เนื่องจากกรอบกติกาในการเปิดโอกาสให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา กฎหมายกำหนดให้แต่ละสถานศึกษามีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา (นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ, 2548) ดังนั้นโรงเรียนจึงให้อำนาจการตรวจสอบเฉพาะคณะกรรมการสถานศึกษาเท่านั้น

นอกจากนี้ความแตกต่างในความหมายอีกประการคือ การจัดการศึกษา ชุมชนเข้าใจอย่างถูกต้องว่า ชุมชนมีหน้าที่ในการกำหนดเป้าหมายของเด็กนักเรียนในชุมชนและช่วยจัดทำหลักสูตร แต่โรงเรียนนั้นไม่ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้ เพียงแต่มีการกล่าวถึงบ้างเล็กน้อยในเรื่องการเป็นวิทยากรในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการศึกษาของโรงเรียน นั่นหมายความว่า โรงเรียนยังไม่เห็นเรื่องการจัดหลักสูตรโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้บริหารโรงเรียนหลาย ๆ แห่ง ของอำเภอนี้ บุคลากรครูจะเป็นผู้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาเอง และนำเข้าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณาอนุมัติเท่านั้น

ความแตกต่างของจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการศึกษาระหว่างความคิดเห็นของฝ่ายชุมชนและฝ่ายบุคลากรโรงเรียน นั้นแสดงว่ามีความแตกต่างกันเรื่องฐานคิดของชุมชนและโรงเรียนในการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการจัดการศึกษา โดยที่บุคลากรโรงเรียนเห็นว่า ชุมชนยังรู้สึกว่าการไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน ขณะที่ฝ่ายชุมชนกลับเห็นว่า ประเด็นแรกของการก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมในโรงเรียนของชุมชนคือการที่โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนก่อน

กระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการศึกษา: เส้นทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในอำเภอที่ศึกษาได้ดำเนินการโดยการผลิตต้นจากนโยบายรัฐ โดยส่วนใหญ่ผ่านสององค์กรหลักภายในชุมชน ดังนั้นในเรื่องหัวข้อได้แบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการปฏิบัติงานขององค์กรหลักที่ทำหน้าที่ในการมีส่วนร่วม

ของชุมชน ส่วนที่สอง เป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ในการจัดการศึกษาสามารถนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้หรือไม่ อย่างไร

1. **องค์กรหลัก** การมีส่วนร่วมของชุมชนได้ผ่าน 2 **องค์กรหลัก** ในชุมชน คือ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน

1.1 **คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน** คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า ของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ หากเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก (มีนักเรียนน้อยกว่า 300 คน) คณะกรรมการฯ เหล่านี้จะมีสมาชิกได้เพียง 9 คน แต่ถ้าโรงเรียนขนาดใหญ่ (มีนักเรียน มากกว่า 300 คน) จะมีสมาชิกได้ 15 คน หน้าที่หลักที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันที่ปฏิบัติอยู่ของ คณะกรรมการฯ คือ

หนึ่ง เสนอแนะความคิดเห็น ได้แก่ ด้านวิชาการ และเรื่องทั่วไป สำหรับใน ด้านวิชาการ นั้น ร่วมเห็นชอบในธรรมนูญโรงเรียน เห็นชอบในหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนใหญ่ครู เสนอหลักสูตรท้องถิ่นเข้ามาที่ประชุมและร่วมพิจารณาเห็นชอบ สาเหตุที่ครูเป็นหลักในการเสนอ หลักสูตรท้องถิ่นเข้ามาแทนที่จะเป็นผู้แทนชุมชน เพราะ**ชุมชนรู้สึกว่าคุณครูมีความรู้มากกว่า และครูเองก็ต้องเร่งให้หลักสูตรท้องถิ่นออกมาให้ทันกำหนดที่จะส่งไปส่วนกลาง** นอกจากนี้ คณะกรรมการฯ บางแห่งยังมีหน้าที่เสนอความคิดเห็นด้านการเรียนการสอน เช่น เสนอให้ โรงเรียนนำนักเรียนไปสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้เด็กนักเรียนเข้าใจและรับรู้ได้อย่างชัดเจน สำหรับใน ด้านทั่วไป คณะกรรมการฯ เกือบทุกโรงเรียนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเสนอแนะเรื่อง ต่าง ๆ ได้ เช่น การจัดห้องเรียนเด็กนักเรียน การก่อสร้างอาคารสถานที่โรงเรียน และการหาทุน ให้โรงเรียน จากสภาพที่เป็นอยู่เราสามารถชี้ได้ว่า การเสนอแนะความคิดเห็นของกรรมการ สถานศึกษา ที่มาจากฝ่ายชุมชนนั้นเป็นเพียงการเสนอแนะเรื่องทั่วไป ส่วนในด้านการที่ เกี่ยวข้องกับหลักสูตรได้ยกหน้าที่ไปให้ครู เนื่องจากการยอมรับว่าคุณครูมีความรู้มากกว่า

สอง ส่งเสริมสนับสนุนโรงเรียน ได้แก่ เป็นสื่อกลางหากมีปัญหาระหว่าง โรงเรียนและผู้ปกครองนักเรียน เป็นสื่อกลางในการสอบถามความต้องการของชุมชนในเรื่อง เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กนักเรียน เป็นแรงงานให้กับโรงเรียน เช่น เป็นวิทยากรในหลักสูตรท้องถิ่น (ไม่ค่อยมีมาก) ช่วยพัฒนาโรงเรียน (ส่วนใหญ่เน้นเรื่องแรงงานในการพัฒนาโรงเรียนเป็นหลัก) นอกจากนี้ยังสนับสนุนส่งเสริมโรงเรียนในด้านทุนทรัพย์ด้วย แต่พบไม่มากนัก เนื่องจากคณะ

กรรมการฯ ส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดี แต่มีวิธีการหาทุนโดยการไปติดต่อหน่วยงานอื่น บุคคลอื่นมาช่วยเหลือ บริจาคด้านการเงินให้โรงเรียน หรือจัดหาทุนทรัพย์มาจ้างครูช่วยสอนเพิ่มในโรงเรียน (เห็นในบางโรงเรียน) จากการพูดคุยกลุ่มต่าง ๆ พบว่าการที่ให้ชาวบ้านมาเป็นวิทยากรในหลักสูตรท้องถิ่นนั้นน้อยมากทั้ง ๆ ที่เด็กนักเรียนมีความต้องการให้ชาวบ้านมาเป็นวิทยากรช่วยสอนในความรู้ท้องถิ่น เพราะชาวบ้านมีประสบการณ์ตรงในเรื่องอาชีพท้องถิ่น “ชอบให้ชาวบ้านมาสอนในหลักสูตรท้องถิ่น เพราะมีประสบการณ์ที่จะสอนเรื่องอาชีพที่มีในท้องถิ่น” (ตอนหนึ่งของการสนทนากลุ่มเด็กนักเรียนโรงเรียนแห่งหนึ่ง ตำบลสาม) แต่หลักสูตรท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นนั้นในทางปฏิบัติ ไม่ได้ถูกจัดทำจากความคิดเห็นที่เริ่มต้นโดยชุมชน แต่เป็นการจัดทำโดยความคิดของครูในโรงเรียนที่เห็นว่าควรนำหลักสูตรนี้เข้ามาใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน เช่น โรงเรียนแห่งหนึ่งของตำบลท่าเสา ได้ทำหลักสูตรการท่องเที่ยวขึ้นมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากครูเห็นว่า ในตำบลท่าเสามีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย และเมื่อคร่ำหวอดหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว จึงนำมาเข้าคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอนุมัติ ดังนั้นจึงเหมือนกับ หลักสูตรท้องถิ่นได้ผ่านความเห็นชอบจากจากชุมชนแล้ว จะเห็นว่าในทางปฏิบัติชุมชนหลาย ๆ แห่งไม่ได้มีส่วนในการคิดและจัดทำหลักสูตรของตนเองเลย แต่หน้าที่การจัดทำหลักสูตรทั้งหลายตกเป็นของครูเกือบทั้งสิ้น จึงเป็นยากที่จะให้ชาวบ้านที่มีความรู้จริงในเรื่องนั้น ๆ มาสอนหลักสูตรที่โรงเรียนจัดทำขึ้น ดังนั้นชุมชนสามารถช่วยอย่างเต็มที่ได้เพียงในเรื่องของการพัฒนาโรงเรียน รวมถึงการระดมทรัพยากรมาช่วยพัฒนาโรงเรียนเท่านั้น

สาม กำกับดูแลตรวจสอบ เช่น การตรวจสอบการดำเนินการของโรงเรียนตามมติที่ประชุมคณะกรรมการฯ การตรวจสอบงบประมาณของโรงเรียน ซึ่งหน้าที่ประการหลังนี้มีโรงเรียนบางแห่งเท่านั้นที่คณะกรรมการฯ ทำการตรวจสอบ

1.2 องค์กรในท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มเยาวชนหมู่บ้าน ร้านค้าชุมชน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น หน้าที่หลักที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันขององค์กรชุมชนที่พบ คือ

หนึ่ง จัดหาครูช่วยสอน โดยจัดสรรงบประมาณมาเพิ่มในส่วนนี้ (หากเป็นอบต. โดยผ่านการทำประชาคมมาก่อน) หรือถ้าเป็นหน่วยงานองค์กรในชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ก็ใช้เงินปันผลที่ได้ส่วนหนึ่งจัดสรรให้กับส่วนนี้ และศูนย์เยาวชนทำหน้าที่คัดเลือกครูช่วยสอน

สอง สนับสนุนอาหารกลางวันเด็กนักเรียนเพิ่มเติม จากทั้งงบประมาณกระทรวงการคลังส่งมา (โดยผ่านการทำประชาคมมาก่อน)

สาม จัดอุปกรณ์การเรียนการสอนภายในโรงเรียน เช่น คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์กีฬา เป็นต้น

สี่ เสนอหลักสูตรท้องถิ่นให้โรงเรียน โดยเสนอผ่านคณะกรรมการสถานศึกษา (เช่น คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่งในตำบลสอง)

เห็นได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการจัดการศึกษาที่ผ่านทั้งองค์กรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และองค์กรชุมชนท้องถิ่นก็ยังถือว่าน้อยอยู่ เนื่องจากองค์กรทั้งสองประเภทยังมุ่งเน้นแต่การสนับสนุนการศึกษา เช่น การสนับสนุนด้านแรงงานพัฒนาโรงเรียน การให้ระดมทุนและทรัพยากรให้โรงเรียน การช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้านในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นการสนับสนุนการศึกษามากกว่าการเข้ามาร่วมจัดหรือมีบทบาทในด้านการเรียนการสอน และการคิดหลักสูตรท้องถิ่น ที่ชุมชนควรจะมีบทบาทในเรื่องนี้

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการจัดการศึกษาที่ผ่านทั้งสององค์กรหลัก ดังที่กล่าวข้างต้นดูเหมือนว่ามุ่งเน้นแต่การสนับสนุนการศึกษา มากกว่าการเข้ามาร่วมจัดหรือมีบทบาทในด้านการเรียนการสอน และการคิดหลักสูตรท้องถิ่น ดังนั้นหากมาพิจารณากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการจัดการศึกษาในชุมชนต่าง ๆ จะพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมมีความแตกต่างกันด้วยเหตุผลของการให้โอกาสจากโรงเรียนไปสู่ชุมชนมีมากน้อยกันออกไป แม้ว่าบุคลากรโรงเรียนและชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่น และเห็นด้วยกับการนำความรู้ท้องถิ่น รวมถึงคุณธรรมเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียน แต่มีเพียงชุมชนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้เสนอความคิดเห็นในหลักสูตรท้องถิ่นให้กับโรงเรียน เนื่องจากชุมชนถูกประเมินจากชุมชนเองและจากบุคลากรโรงเรียนว่ามีความรู้太少 “ถ้าเป็นหลักสูตรท้องถิ่นก็น่าจะให้ชุมชนเค้ามีส่วนร่วม แต่อันนี้เราต้องดูพื้นฐานของชุมชน เช่น ชุมชนนี้ไม่มีคนจบปริญญาตรี แล้วมีความรู้แค่ไหน.....” (ตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้บริหารโรงเรียนแห่งหนึ่ง ตำบลสาม) ด้วยเหตุนี้ความรู้หลากหลายในชุมชนที่เป็นเสมือนรากฐานของกระบวนการสร้างความรู้ในชุมชนจึงไม่ได้รับความสำคัญจากคนในชุมชนมากนัก และชุมชนไม่มีโอกาสที่จะกลั่นกรองความรู้หลากหลายนี้ให้ปรากฏออกมาได้ด้วยตนเอง และไม่มีโอกาสที่จะร่วมตัดสินใจ

ตั้งแต่เริ่มต้นที่จะรับทราบปัญหา ร่วมคิด ร่วมหาแนวทางที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ไปจนกระทั่งโครงการนั้นเกิดขึ้นก็ไม่มีบทบาทติดตามโดยตลอด

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการศึกษาที่พบในอำเภอนี้มีดังต่อไปนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในลักษณะสื่อสารทางเดียว ส่วนใหญ่บุคลากรครู เป็นฝ่ายคิดหลักสูตรท้องถิ่นแทนคนในชุมชน และนำเข้าไปประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาฯ เพื่อให้ความเห็นชอบอย่างเป็นทางการ ก่อนนำเสนอไปยังหน่วยงานของกระทรวงศึกษาต่อไป “ชุมชนไม่ได้เสนอหลักสูตรท้องถิ่นเข้ามา มีแต่โรงเรียนทำหนังสือ เป็นหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนทำเอง เค้า (ชุมชน) ก็ชื่นชม แต่ก่อนสังกัด สปอ. ที่เราทำคือการท่องเที่ยว..... ผักเด็ก ทางด้านการท่องเที่ยวดีกว่า เพราะถ้าผักเด็กด้านเกษตร เด็กเขาอยู่อย่างนั้นอยู่แล้ว จะไปสอนอย่างนั้นอีกทำไม ตรงนี้ทำได้ ที่ทำจุดนี้ได้เลย.” (ตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้บริหารโรงเรียนแห่งหนึ่ง ตำบลสาม) ด้านฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนเสนอเข้ามาในที่ประชุมคณะกรรมการสถานศึกษา เนื่องจากเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่ไม่ได้มาจากภูมิปัญญาของชุมชนอย่างแท้จริง “...เคยมีการเรียกประชุมเหมือนกัน ถามความเห็นเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นที่ร่างมา แต่ชาวบ้านไม่ค่อยรู้เรื่องวิชาการ...” (ตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้นำชุมชน ตำบลสี่)

เห็นได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนเช่นนี้ มีลักษณะเป็นการรับทราบข้อมูลเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นที่ถูกนำเสนอโดยคณะบุคลากรของโรงเรียนเท่านั้น ซึ่งขั้นตอนการรับทราบนี้ มีลักษณะเพียงการให้ข้อมูลในข้อดีของหลักสูตรท้องถิ่นที่ถูกนำเสนอโดยฝ่ายครู และเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสื่อสารทางเดียว สิ่งที่น่าสังเกตคือ การปรับฐานคิดของบุคลากรครูให้ยอมรับการมีอยู่ของความรู้ชาวบ้านไม่ถูกพบในโรงเรียนที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสื่อสารทางเดียว เช่นนี้ เมื่อฐานคิดยังไม่ถูกปรับแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนเพื่อสร้างพลังท้องถิ่นจึงไม่เกิดขึ้น อันได้แก่ เวทีสร้างความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมกันระหว่างครูและชาวบ้าน และการแลกเปลี่ยนจุดแข็งของแต่ละฝ่าย

2.2 การมีส่วนร่วมในลักษณะสื่อสารสองทาง ในบางชุมชนที่โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในด้านการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน โดยให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้วิพากษ์ วิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นที่ฝ่ายโรงเรียนได้เสนอเข้ามาในที่ประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน “บางทีครูเราเสนอ

หลักสูตรท้องถิ่นเข้ามาในที่ประชุม เขา (คณะกรรมการฯ ที่มาจากฝ่ายชุมชน) ก็เสนอแนะว่า ระวังไม่ลวกบาดมือเด็ก และบอกว่า จักสานพวกนี้ไม่ต้องสอนก็ได้ เขาสามารถสอนเองที่บ้านได้ แต่เราก็บอกว่า บางทีลูกเขารู้คนเดียว คนอื่นไม่รู้ ดังนั้นเขาบอกอย่างนั้นเขาสอนให้ เพราะครูสอนเนี่ยเขาไม่เชื่อว่าครูจะเก่งกว่าเขา” (ตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้บริหารโรงเรียนแห่งหนึ่ง ตำบลหัว) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในกรณีนี้แตกต่างจากกระบวนการมีส่วนร่วมแบบที่มีเพียงการรับทราบ เพราะชุมชนได้แสดงความคิดเห็นของตนเองให้โรงเรียนได้รับทราบ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสื่อสารสองทาง ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นว่าหลักสูตรควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างไร เรียกการมีส่วนร่วมเช่นนี้ว่า กระบวนการประชาธิปไตย ในกระบวนการประชาธิปไตยนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นคือ บุคลากรในโรงเรียนมีฐานคิดในการยอมรับความรู้ชาวบ้าน และให้ความสำคัญกับการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นเวทีสร้างความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมกันระหว่างครูกับชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นบางชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นตั้งแต่เริ่มต้นเลย คือช่วยคิดและเขียนหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับครูในโรงเรียน “...เวลาเขียนหลักสูตรท้องถิ่น เขียนคณะกรรมการฯ ...ท่านผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 เป็นคนที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นดีมาก ก็พูดคุยกับผู้ใหญ่ เวลาเขียนหลักสูตรก็ให้ความรู้เราหลายเรื่อง และเราเขียนเป็นหลักสูตรขึ้นเรื่องบางเรื่องไม่เกี่ยวกับการศึกษาน้อยหรือมาก อยู่ที่ประสบการณ์ในท้องถิ่น เราเอาสมองเขาตรงนี้มาช่วยเขียนดีกว่า” (ตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้บริหารโรงเรียนแห่งหนึ่ง ตำบลหัว) ในกรณีเช่นนี้ เป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนที่สูงขึ้นกว่ากระบวนการแบบประชาธิปไตย เพราะชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นที่จะรับทราบปัญหา ร่วมคิด ร่วมหาแนวทางที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีลักษณะของการสร้างความเห็นชอบร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมในระดับนี้ได้ทำให้เกิดกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมพลังท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ คือ มีการปรับฐานคิดของครูให้ยอมรับความรู้ชาวบ้าน เปิดเวทีกว้างขวางสำหรับสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน และมีขั้นตอนการแลกเปลี่ยนนำจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาแลกเปลี่ยน สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการต่อยอดความรู้ให้มากขึ้นด้วย

กระบวนการมีส่วนร่วมแบบสื่อสารสองทางทั้งที่เป็นแบบประชาธิปไตย และการสร้างความเห็นชอบร่วมกันนั้น เป็นกระบวนการที่จะสร้างพลังให้กับชุมชนในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ การที่ชุมชนสามารถแสดงออกความคิดเห็นได้นั้นถือว่าได้ทำหน้าที่ของ

“พลเมือง” ไม่ใช่เพียงทำหน้าที่เป็น “ราษฎร” ที่อยู่ภายใต้การปกครองของผู้ที่มีอำนาจที่เหนือกว่า (ดังกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสื่อสารทางเดียว) ดังนั้นการแสดงผลโดยมีส่วนร่วมแบบสื่อสารสองทางเช่นนี้จึงเป็นหนทางนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งในอนาคต

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในส่วนของความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการศึกษา สิ่งที่ฝ่ายชุมชนเห็นว่าสำคัญที่สุดคือ การโรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษา สิ่งที่สะท้อนออกมาเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยยังมีวัฒนธรรมของอำนาจนิยม ข้าราชการท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญของชาวบ้าน ผู้เป็นพลเมืองและมีส่วนสำคัญในกระบวนการตัดสินใจและมีส่วนร่วมสาธารณะ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2544: 47-48) เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวบ้านก็ได้แต่เพียง การเข้ารับฟังการชี้แจงเรื่องหลักสูตรจากโรงเรียนเท่านั้น ซึ่งการรับฟังข้อมูลจากหน่วยงานรัฐ ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมระดับที่น้อยมาก นอกเหนือจากการรับฟังข้อมูลจากโรงเรียน ชุมชนเป็นเพียงผู้บริจาคทรัพย์สิน และด้านอุปกรณ์การเรียน ในการกิจกรรมของโรงเรียนเท่านั้น ส่วนการตรวจสอบการบริหารงานและงบประมาณของโรงเรียน ชุมชนไม่ได้กล่าวถึงมากนักในด้านการให้คำจำกัดความเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการศึกษา สำหรับ**ฝ่ายบุคลากรของโรงเรียน** มองว่า ชุมชนไม่ได้รู้สึกว่าเป็นของชุมชน โรงเรียนจึงต้องการเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนของชุมชนมากกว่าด้านอื่น ความแตกต่างในมุมมองของทั้งสองฝ่ายเช่นนี้เกิดจากการโรงเรียน ซึ่งเป็นกลไกของระบบความรู้ภายนอกชุมชนไม่สามารถเข้าถึงชุมชน ศักยภาพชุมชน และระบบความรู้ของชุมชน นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ (2548) ได้กล่าวถึงความตระหนักและเห็นคุณค่าของศักยภาพชุมชน พร้อมทั้งการเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน เข้าใจปัญหาและความต้องการของชุมชน ไม่ทำตัวแปลกแยกจากชุมชน จะสามารถทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาและไว้วางใจในโรงเรียน เป็นส่วนกระตุ้นและผลักดันให้เกิดสายสัมพันธ์ร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน เช่นเดียวกับ สุชาดา จักรพิสุทธิ์ (2548) ที่ว่าจุดสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษา คือ วิสัยทัศน์และความเข้าใจของผู้บริหารโรงเรียน ที่จะร้อยถองความเคยชินเดิม ๆ ลงให้สิ้นเชิง

นอกจากนี้ การที่โรงเรียนยังไม่เห็นเรื่องการจัดหลักสูตรโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเรื่องสำคัญ ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) อธิบายว่า เป็นเพราะโรงเรียนในฐานะที่เป็นหน่วยงานในระบบราชการเคยชินกับการมีสิทธิและอำนาจที่ดำเนินการจัดการศึกษาในโรงเรียนอย่างเต็มที่ตลอดมา แม้ว่าปัจจุบันจะมีนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาเกิดขึ้น และผู้บริหารโรงเรียนมีทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากขึ้น แต่การกำหนดขอบเขตการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น โรงเรียนยังให้ความสำคัญกับการที่ชุมชนให้การสนับสนุนและช่วยเหลือโรงเรียนเป็นหลักเท่านั้น ชุมชนไม่สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้บทบาทในการทำงานของโรงเรียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนเรื่องการศึกษาของบุตรหลานได้

สำหรับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในทางปฏิบัติที่ผ่านทางคณะกรรมการสถานศึกษา และองค์กรในท้องถิ่น ส่วนใหญ่ดูเหมือนว่ายังไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนอย่างรวดเร็วไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง ด้วยปัญหาสำคัญทั้งในด้านการประเมินความพร้อมของชุมชนโดยฝ่ายโรงเรียนและฝ่ายชุมชนเอง รวมถึงการเปิดโอกาสในเรื่องการศึกษาให้กับชุมชน หากความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียนยังไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ ก็จะส่งผลให้การสร้างความรู้และการสร้างการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียนเพื่อไปสู่ระบบการศึกษาของชุมชนที่เข้มแข็งก็ไม่ประสบความสำเร็จเช่นกันด้วย เพราะระบบการศึกษาที่ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน หรือไม่ได้เกิดจากทุนความรู้เดิมของชุมชนจะไม่สามารถสนองความต้องการของชุมชน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547) จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ชุมชนจะได้เข้าถึงการศึกษาที่ตนเองต้องการ นี่จึงเป็นสาเหตุทำให้ระบบความรู้ในโรงเรียนไม่ช่วยให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตบนฐานทรัพยากรและบริบทเดิมของครอบครัวได้ จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมบุตรหลานของชาวไร่ชาวนาจึงทำไร่นาไม่เป็น ในที่สุดเมื่อบุตรหลานจบการศึกษาแล้ว ก็ต้องไปหางานทำในเมือง ซึ่งความรู้ที่เขาได้รับเหมาะกับบริบทภาคเมืองมากกว่า ทำให้การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนของชนบทผลักดันให้สาวออกจากท้องถิ่น เป็นที่น่าเสียดายเพราะวัยหนุ่มสาวเหล่านี้สามารถเป็นพลังของชุมชนในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไปได้

สรุป และข้อเสนอแนะ

สิ่งที่พบในการศึกษาครั้งนี้ที่น่าสนใจคือ ฐานคิดของครูที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องการร่วมกิจกรรมของโรงเรียน และการเน้นการพัฒนาด้านกายภาพของโรงเรียน แต่เปิดโอกาสน้อยในการรับฟังข้อเสนอแนะของชุมชน ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในด้านการจัดการศึกษาน้อย นอกจากนี้ข้อถ้อยของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจในการดำเนินการ ขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องการจัดการศึกษารวมถึงการคิดหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้กรรมการสถานศึกษาจากผู้แทนชุมชนส่วนต่าง ๆ เพียงร่วมตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นในเรื่องการสนับสนุนแรงงานทรัพยากร เพื่อพัฒนาด้านกายภาพของโรงเรียนเท่านั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการเพิ่มความอิสระพลังท้องถิ่น และกระจายอำนาจด้านการศึกษาให้ชุมชนอย่างแท้จริง ผู้บริหารโรงเรียนควรลดบทบาทในการตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นลง และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องการจัดการศึกษา กลวิธีที่ควรนำมาใช้คือ ให้ผู้บริหารโรงเรียนเข้ามาอบรมในเรื่องการยอมรับความคิดเห็นของชุมชน และการเปิดโอกาสให้ชุมชนด้วย โดยวิธีระดมสมองเพื่อเป็นการปรับฐานความคิดของบุคลากรโรงเรียนให้ยอมรับความรู้ของคนในท้องถิ่น และเป็นการพัฒนาการสื่อสารระหว่างบุคลากรของโรงเรียน และชุมชนให้เป็นแบบสองทางด้วย นอกจากนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรทำการประเมินผลการดำเนินงานของผู้บริหารโรงเรียนในด้านการทำงานร่วมกับชุมชน

ข้อค้นพบประการหนึ่งในเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า บุคลากรครูมีหน้าที่คิดหลักสูตรแทนที่จะเป็นผู้แทนชุมชน เพราะ ครูต้องเร่งให้หลักสูตรท้องถิ่นออกมาให้ทันกำหนดที่จะส่งไปส่วนกลาง ดังนั้น เขตพื้นที่การศึกษาแต่ละเขตควรให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดทำตารางการทำงาน และขั้นตอนในเรื่องการดำเนินการของหลักสูตรท้องถิ่น ส่งมาให้เขตพื้นที่การศึกษา และฝ่ายศึกษานิเทศของเขตพื้นที่การศึกษาควรทำการประเมินผลการทำงานเป็นระยะ ๆ เพื่อให้หลักสูตรท้องถิ่นเกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนอย่างแท้จริง และทันกำหนดเวลา

การศึกษานี้ยังพบว่า องค์การชุมชนท้องถิ่นก็มีความสำคัญในด้านการจัดการศึกษา หากองค์การชุมชนท้องถิ่นมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็ง เช่น การตั้งสหกรณ์ร้านค้า ก็จะทำให้ชุมชนนั้นเข้ามาช่วยในด้านการจัดการศึกษา ได้แก่ การจัดหาทุนให้เด็กนักเรียนได้เรียนต่อในระดับสูง การจัดหาครูช่วยสอน เป็นต้น ดังนั้น การที่รัฐส่งเจ้าหน้าที่ไปให้ข้อมูล และแนะนำให้มีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าของชุมชนจะเป็นสิ่งที่ดีต่อชุมชนเอง และมีผลพลอยได้ไปสู่ด้านการศึกษา นั่นคือ นอกจากให้ทุกครัวเรือนในชุมชนสามารถมีรายได้จากสหกรณ์แล้ว ยังเกิดองค์การชุมชนที่มีความเข้มแข็งเนื่องจากการรวมตัวของทุกครัวเรือนในชุมชน ทุกคนมีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นในการจัดสรรรายได้บางส่วนไปให้กับการศึกษาด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น หากรัฐส่งเสริมให้เกิดการจัดสัมมนา “ปัญหาภาคี” ร่วมกันระหว่างผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้แทนคณะกรรมการสถานศึกษาซึ่งมาจากฝ่ายชุมชน ผู้แทนผู้นำชุมชน ผู้แทนหน่วยงานราชการและเอกชนอื่นภายในและนอกชุมชน และผู้แทนจากโรงเรียน ทุก ๆ 6 เดือน หรือปีละครั้ง เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในระบบการศึกษา การดำเนินการด้านการศึกษาในชุมชน ปัญหาการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความร่วมมือกันจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาการศึกษาของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสร้างความเชื่อมั่นในความสำคัญของความรู้ท้องถิ่นว่ามีความสำคัญต่อการศึกษา มิใช่ความรู้จากส่วนกลางมีความสำคัญเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังทำให้เกิดเครือข่ายทั้งในแนวราบ และแนวตั้งที่เข้มแข็งขึ้นด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนด้วยทุนวิจัยองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างนักวิจัยระดับปริญญาเอก (วปก.) โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ภายใต้โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก

เอกสารอ้างอิง

- ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. 2540. “บทสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวณิช” ใน *ประชาสังคม : วรรณชนกคิดในสังคมไทย*. หน้า 39-52. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2540. “บทสัมภาษณ์ ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่” ใน *ประชาสังคม : วรรณชนกคิดในสังคมไทย*. หน้า 91-118. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- นภาพรณ ะหวานนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชากุล, สุรุฒิ ปัดไธสง, เกตุมณี มากมี, ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, วิไลวรรณ เหมือนชาติ, มณฑนา พิพัฒเพ็ญ, ปานพิมพ์ เชื้อพลากิจ, เนงลักษณ์ จันทาภากุล, กิตติกร สันคติประภา. 2548. *โครงการพัฒนารูปแบบการกระจายอำนาจโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. โครงการปริญญาเอกพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2544. “การมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม: เทคนิคและวิธีการที่เหมาะสมในบริบทสังคมวัฒนธรรมไทย” ใน *ธรรมาภิบาล : การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม*. หน้า 43-57. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร.
- ประเวศ วะสี. 2540. “บทสัมภาษณ์ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี” ใน *ประชาสังคม : วรรณชนกคิดในสังคมไทย*. หน้า 3-36. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. 2545. “วิเคราะห์เหตุปัจจัย และความต้องการของประชาชนและประเทศชาติที่มีต่อการปฏิรูปการศึกษา.” ใน *ผ่าทางตันปฏิรูปการศึกษา*. หน้า 1-8. กรุงเทพฯ: สำนักงานมูลนิธิวิถีธรรม.
- _____. 2549. “ข้าราชการ-องคมนตรี สมาลัย ดับไฟ.” ใน *มติชนรายวัน*. หน้า 10. วันพุธที่ 22 มิถุนายน 2549.
- รัชดา วงศ์เมือง. 2546. “การศึกษาเพื่อความเป็นธรรม?” *จุลสารกลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชน* 1/ข1. ปีที่ 3 ฉบับที่ 34 เดือนกันยายน: 32-39.

- เลิศชาย ศิริชัย. 2542. "การศึกษาเพื่อเป็นความพลเมืองในระบบโรงเรียน." ใน อนุชาติ พวงลำลือ และกฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ). *ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. หน้า 117-140. โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม.
- วันชัย วัฒนศัพท์. 2544. "การมีส่วนร่วมของประชาชนของสังคมไทย" ใน *ธรรมาภิบาล : การมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม*. หน้า 59-77. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร.
- ศิริกาญจน์ โกสมุทร. 2542. *การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปริญญาตรี สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสารมิตร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545. *การให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อเสริมสร้างโอกาสการศึกษาและทักษะอาชีพแก่เด็กและเยาวชนจากครอบครัวที่ยากจน*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก : <http://poverty.nesdb.go.th/Edocument/Policy/Childedu.pdf> [เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2549].
- สีลาภรณ์ บัวสาย. 2547. *พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุชาดา จักรพิสิทธิ์. 2548. *ชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา*. บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก : <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9562.html> [เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2549].
- สุรุฒิ ปัดโรสง. 2542. "การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง: รากแก้วกระบวนการสร้างประชาสังคม." ใน อนุชาติ พวงลำลือ และกฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ). *ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. หน้า 95-115. โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. 2540. “บทสัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์” ใน *ประชาสังคม : วรรณชนกคิดในสังคมไทย*. หน้า 73-89. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

Pattaravanich, Umaporn, Lindy B. Williams, Thomas A. Lyson, Kritaya Archavanitkul.
2005. *Inequality and Educational Investment in Thai children. Rural Sociology*
70(4): 561-583.